

Mijne tegenwoordige gemeente Nijland¹⁵⁷ is de *eenige* die (verleden jaar) officieel kennis heeft gegeven, dat zij voor haar hoofd dit vroeg en *eischte*.¹⁵⁸

2° dat het geheele streven van dr. K. sedert jaren op een andere lijn heeft gelegen, n.l. handhaving van het recht der plaatselijke Kerk *onder* de organisatie.

Ons verschil lag juist hier. Ik wenschte re-organisatie, Hij hoopte alles van een conflict.

3° dat het volk niet alleen niet is bewerkt ten gunste van re-organisatie, maar dat hij het grootste deel zelfs der rechtzinnigen door allerlei bijzaken heeft vervreemd (b.v. de gezangen-kwestie,¹⁵⁹ ontijdig op den voorgrond geschoven), zoodat de geheele zaak feitelijk hier op neerkomt, dat de beweging in de Hervormde Kerk ten gunste der vroegere kerkorde geene grotere afmetingen kan aannemen dan de partij van dr. K.

Het zou geheel anders geweest zijn, indien het beginsel zelf op den voorgrond was getreden.

Nu groepeerde zich alles om een persoon. Niemand gaat mede, die zich niet met hart en ziel aan dr. K. overgeeft.

Vergun mij u eens even aantewijzen in één enkel voorbeeld aan welke colossale vergissing mijn vroegere vriend en ambtgenoot zich heeft schuldig gemaakt.

Te Amsterdam waren 20 000 kerkgangers. Van dezen gingen, tijdens het conflict een 15.000 met dr. K. mede.

Nu redeneerde hij als volgt 15 van de 20 is 5, dat heeft weinig te beteekenen.

Met de 15.000 gaat dus de ziel en kracht der hervormde gemeente weg.

En, wat is de werkelijkheid?

Dat er weder 20.000 kerkgangers zijn in de Herv. Kerk aldaar.

Dat de modernen, die alles meenden te veroveren, *zonder behulp van de doleerenden* geslagen zijn in de verkiezingen.

Wat meer zegt: dat het positieve deel van de gemeente, dat eene gereformeerde prediking verlangt, zóo in sterkte is toegenomen, dat zij straks bij de verkiezing van predikanten weder den doorslag geeft.

Zoo is het niet alleen te Amsterdam, maar ook elders.

En nu het tweede, waarop ik de aandacht wilde vestigen.

Na eene aanhaling uit *De Gereformeerde Kerk*¹⁶⁰ in uw nummer van 30 jan., l.l. laat gij bij wijze van tegenstelling volgen:

‘Intusschen verneemt men in het Hervormde Kerkgenootschap van tijd tot tijd de kreet der wakker geschudde conscientie, die zich maar niet tot bedaren laat brengen door het geroep *Afscheiding*,¹⁶¹ *Labadisme*,¹⁶² en die later, zal zij zich veranderen in praktische daden, moet eindigen met te doen wat men in anderen afkeurt.

¹⁵⁶ Hoedemaker gaf hier het commentaar vrij weer, dat Kuyper in *De Heraut* van 25 november 1888 had gegeven bij het in de vorige noot genoemde schrijven van de Leidse kerkenraad.

¹⁵⁷ Na zijn ontslag als hoogleraar van de Vrije Universiteit in 1887 was Hoedemaker predikant van de Hervormde Gemeente te Nijland geworden (1888-1890).

¹⁵⁸ Op 16 juli 1888 zonden de opzieners van Nijland een verklaring van deze inhoud aan de algemene synode; in 1889 gebeurde dat opnieuw. Zie: Scheers, *Hoedemaker*, 109. De verklaring wordt aangehaald in: Ph.J. Hoedemaker, *Advies in zake de reorganisatie van het kerkbestuur. De vrijmaking der Hervormde Kerk een nationaal belang* (Amsterdam: J.H van Dam, 1903) 84-90.

¹⁵⁹ De gezangenkwestie betrof de vraag of gezangen een plaats behoorden te hebben in de eredienst. Hoewel Kuyper de kwestie een bijzaak vond in het kerkelijk conflict die bovendien de eenheid onder de gereformeerden dreigde te verstoren, sprak hij zich tegen gezangen uit in *De Heraut*, 25 januari-8 februari 1880, en nog eens in *De Heraut*, 8 februari, 15 en 22 maart 1885. Toen Hoedemaker op zondag 1 maart 1885 voorging in zijn vroegere gemeente te Veenendaal en een gezang liet zingen, gaf hij aan het op dit punt niet met Kuyper eens te zijn. Zie: